

ΤΟ Θ' ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚῃ (12-25 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1953)
ΚΑΙ ΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΜΠΟΝΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ ΑΘΗΝΩΝ

Τὴν πανηγυρικὴν τῆς προτεραιᾶς ἑναρξιν, τὴν ὑπὸ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως κηρυχθεῖσαν, διεδέχθη τὴν ἐπομένην, ἤτοι τὴν 13 Ἀπριλίου ἡμέραν Δευτέραν, ἐντατικὴ ἔργασία. Ἐκάστου τῶν ἑπτὰ Τμημάτων, εἰς ἀπερδιηρέθησαν κατ' εἶδος διὰ τὴν μεθοδικωτέραν καὶ εὐχερεστέραν διάρθρωσιν καὶ μελέτην οἱ ἐπὶ μέρους κλάδοι τῆς Βυζαντινολογικῆς Ἐπιστήμης, προήδρευεν Ἑλλην Καθηγητῆς, ὁρισθεὶς ὑπὸ τῆς Ὄργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς οἰοεὶ Κοσμήτωρ τῶν διεξαχθησομένων συζητήσεων, ὅστις πάλιν, τιμῆς ἕνεκα, παρεχώρει κατὰ τε τὰς πρωϊνὰς καὶ τὰς ἀπογευματινὰς ἔργασίας, εἰς ξένον Καθηγητὴν τὴν προεδρίαν. Οὕτω καὶ τοῦ Θεολογικοῦ Τμήματος Πρόεδροι εἶχον ὁρισθῆ ἑναλλάξ οἱ Καθηγηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν κ.κ. Κ. Μπόνης καὶ Β. Ἰωαννίδης. Αἱ ἔργασίαι πάντων τῶν Τμημάτων ἤρχοντο τὴν πρωΐαν μὲν ἀπὸ τῆς 9 καὶ 30' ἀκριβῶς, ἐπερατοῦντο δὲ περὶ τὴν 12 μεσημβρινήν. Τὸ ἀπόγευμα ἤρχοντο περὶ τὴν 3 καὶ 30' καὶ ἐπερατοῦντο περὶ τὴν 6 μ.μ.

Τοῦ Θεολογικοῦ Τμήματος αἱ ἔργασίαι τῆς πρώτης ἡμέρας (Δευτέρας 13 Ἀπριλίου) ἤρχισαν διὰ προσευχῆς. Ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ Βήματος ὁ Καθηγητῆς κ. Κ. Μπόνης, χρῆν προσωρινοῦ Προέδρου ἐπιτελῶν, διὰ συντόμου προσλαλιᾶς ἐξῆρε τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκ τῶν περάτων τῆς Οἰκουμένης συνάθροισιν σοφῶν ἐπιστημόνων—Βυζαντινολόγων διὰ τὴν ἐν συναδελφικῷ πνεύματι μελέτην καὶ συνεργασίαν πρὸς ἔξαρσιν καὶ προαγωγὴν τῶν κολοσιαίων ὄψησιν προσλαβουσῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη βυζαντινολογικῶν Μελετῶν καὶ νῦχῆθη αὐτοῖς τὸ «ὡς εὖ παρέστησαν» εἰς τὴν ἑνδοξον πρωτεύουσαν τῆς Βορείου Ἑλλάδος, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν δευτέραν μετὰ τὴν βασιλεύουσαν Βυζαντινὴν Μητρόπολιν. Εἶτα παρεκάλεσε τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ἡλιουπόλεως Κύριον Γεννάδιον, ὅπως ἀναπέμπων εἰς τὸν Ὑψιστον τὰς δεήσεις καὶ ἱκετηρίους Εὐχὰς, ἱκετεύσῃ ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τῶν συνέδρων καὶ τῆς ἀπροσκόπτου τούτων ἔργασίας καὶ συνεργασίας διὰ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὑψηλοῦ ἐπιστημονικοῦ σκοποῦ τοῦ Συνεδρίου τῆς Θεσσαλονίκης, ἤτοι τὴν προαγωγὴν τῶν Βυζαντινῶν καθόλου σπουδῶν. Μετὰ ταῦτα παρεκάλεσε τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου νὰ καταλάβῃ, τιμῆς ἕνεκα πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἀγιωτάτης Ἐκκλη-

σίας, ὁ Σεβ. Ἡλιουπόλεως κ. Γεννάδιος. Χρῆθ' Ἐκκλησιολογίας παρακληθέντες ἐξετέλουν ὁ Ἱερολογ. Πρωτοδιάκονος Χρυσ. Κωνσταντινίδης, ὁ Καθηγητῆς τοῦ Παν/μίου Θεολογίας κ. Μᾶρκος Σιώτης καὶ ὁ Ὑφηγητῆς τοῦ ἰδίου Παν/μίου κ. Ἰωάν. Καλογήρου.

Προσκήσει τοῦ Προεδρεύοντος Σεβ. Γενναδίου καὶ μετὰ σύντομον τούτου ἀντιφώνησιν πρὸς ἔκφρασιν τῶν εὐχαριστιῶν του διὰ τὴν προσγενομένην δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τιμὴν, ἐκλήθη ἐπὶ τοῦ Βήματος, κατὰ τὴν προδιαγεγραμμένην σειρᾶν, ὁ Καθηγητῆς τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς κ. Δ. Μωραΐτης, ὅστις ἀνέπτυξε τὸ θέμα: « Ἀρχὴ καὶ ἐξελικτικὴ διαμόρφωσις τῆς λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων », ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν παλαιότερων λειτουργικῶν χφφ. τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, κυρίως δὲ χφ. τῆς ἐν Παρισίοις Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ὁ κ. Μωραΐτης διετύπωσε τὴν γνώμην ὅτι ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων τὸ πάλαι μὲν ἦτο ἀπλουστερα καὶ συντομωτέρα ἐσπερινῆ ἀκολουθία, ὕστερον δὲ προσέλαβε καὶ νεωτερικὰ στοιχεῖα. Μεταξὺ τοῦ κ. Μωραΐτου καὶ ἐνίων τῶν κ.κ. συνέδρων διεξήχθη συζήτησις.

Ὑστερον ἐκλήθη ὁ ἄλλοτε συσπουδαστῆς ἡμῶν ἐν Μονάχῳ πατὴρ S. Cirac Estorpanian, ἑξαιρετος Φιλέλλην καὶ νῦν Καθηγητῆς ἐν τῷ ἐν Ἰσπανίᾳ Πανεπιστημίῳ τῆς Βαρκελώνης διὰ τὴν Ἀρχαίαν καὶ Μεσαιωνικὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ λογοτεχνίαν. Ὁ πατὴρ Cirac ὁμιλήσας γαλλιστί, ἀνέπτυξε τὸ λῖαν δι' ἡμᾶς ἐνδιαφέρον θέμα: « Πλάναι εἰς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τοῦ Raymond Lull κατὰ τῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων », ὅστις περὶ τὸ 1263, ἀφοῦ κατέλιπε σύζυγον, δύο τέκνα καὶ περιουσίαν, ἀφιερῶθη εἰς τὴν πραγματοποιήσασιν τῆς ἐνώσεως Λατίνων καὶ Ὁρθοδόξων, ἐπιτυχῶν ν' ἀνυψώσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δισταμένων συζήτησιν εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον.

Ἠκολούθει κατὰ σειρᾶν ἡ ἀνακοίνωσις τῶν κ. κ. H. Grégoire καὶ P. Orgels, « Αἱ ἀπαρχαὶ τῆς λατρείας τοῦ Πέτρου ἐν Ρώμῃ ». Ἄλλ' ἡ ἀνακοίνωσις ἐγένετο εἰς ἐτέραν αἴθουσαν ὑπὸ τοῦ κ. H. Grégoire, λόγῳ δὲ τοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκ μέρους κυρίως τῶν Καθολικῶν ἀντιδράσεως, δίδομεν μικρὰν ταύτης περιλήψιν: Ἦδη ἐπὶ πάπα Βίκτωρος (ca. 189—198) ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἰσχυρίσθη ὅτι ἔχει ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς ἀποστολικῶν τάφους. Πράγματι, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ γ' αἰ. ὁ ἀντιμοντανιστῆς Γάιος διεβεβαίου ὅτι γνωρίζει τοὺς τάφους τῶν κορυφαίων ἀποστόλων ἐπὶ τοῦ Βατικανοῦ λόφου καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς Ὠστίας ὁδοῦ. Παρὰ ταῦτα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οὐδεμία λατρεία τῶν ἀποστόλων ἐν Ρώμῃ φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν. Ἀντιθέτως, ἡ Ἀρχαιολογία καὶ ἡ Ἐπιγραφικὴ ἀπέδειξαν ὅτι ἡ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου λατρεία ἐτελεῖτο ἐν ταῖς Κατακόμβαις ἀπὸ τοῦ 260 μ. Χ. μέχρι τῶν μέσων καὶ τοῦ ἐπομένου αἰ. Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ R. P. L. K. Mohlberg ἐπὶ τῆς Vía Appia ἀπέδειξαν ὅτι οἱ ὄπαδοι τοῦ Νοουάτου προσηγήθησαν τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἀποστόλων ἐν

τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ *Via Appia*. Ἐτέρα παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ὁ Πέτρος ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τοῦ Βατικανοῦ λόφου καὶ ὅτι τὸ ἅγιον αὐτοῦ λείψανον μετεφέρθη ὕστερον εἰς τὴν *Via Appia* πρὶν ἢ καὶ πάλιν μετὰ τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ Παύλου μετακομισθῆ καὶ ἐναποτεθῆ εἰς τὴν σημερινὴν Βασιλικὴν τοῦ μ. Κωνσταντίνου. Τὸ συμπέρασμα τῶν δύο ἐπιστημόνων—Grégoire—Orgels—εἶναι: «Ἡ παράδοσις τῆς διπλῆς μεταφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου φαίνεται σαφῶς ὅτι δὲν ἔχει ἄλλην ἀρχὴν ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τοῦ συμβιβασμοῦ δύο ἀντιτιθεμένων παραδόσεων». Τὰ μετὰ ταῦτα λεγόμενα, περὶ πάπα Κορνηλίου (251—253) καὶ Ρωμαίας δεσποίνης Λουκίνης, ἦτοι περὶ ἐνταφιασμοῦ τῶν ἱερῶν λειψάνων τῶν κορυφαίων ἀποστόλων εἰς τὸ ἀγρόκτημα τῆς ἀνωτέρω χριστιανῆς δεσποίνης, μερίμνη τοῦ Κορνηλίου καὶ μάλιστα ἐνθα σήμερον ἡ βασιλικὴ *San Paolo fuori le Mura*, προτίθενται κατ' αὐτοὺς νὰ ὑπηρετήσουν διπλοῦν σκοπὸν: Ν' ἀποκαταστήσουν τὴν μνήμην τοῦ Κορνηλίου, τοῦ μεγάλου τῶν Νοουατιανῶν ἀντιπάλου καὶ ἄρα τοῦ σπουδαιότερου τούτων θύματος καὶ συγχρότως ν' ἀφαιρεθῆ πᾶσα δικαιολογία τῆς Νοουατιανῆς παρατάξεως, ἀξιούσης τὴν τιμὴν τῆς κατοχῆς ὑπ' αὐτῆς τῶν ἱερῶν ἀποστολικῶν λειψάνων.—Ἀντιλαμβάνεται τις πόσον δυσηρέστησεν ἡ θέσις αὕτη τοὺς Καθολικοὺς συνέδρους, οἵτινες μετὰ θέρμης ἔχονται στερεῶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῶν παραδόσεων.

Εἶτα τὸν λόγον ἔλαβεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἑλιουπόλεως κ. Γεννάδιος, ὅστις διεπραγματεύθη τὸ θέμα: «Ἐπὶ μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀθανασίου Α' (α'. 1289/93 καὶ β'. 1303/9), ὁμιλήσας γαλλιστί. Ἡ ἐπιστολὴ, ἀπευθυνομένη εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον Β', διελάμβανε περὶ διαζυγίου ζεύγους ἀριστοκρατῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ σημασία τῆς ἐπιστολῆς ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἐν αὐτῇ ἀπαντᾷ ὁ ὄρος «ἐννομος εὐλύτωςις» ἀντὶ τοῦ γνωστοῦ ἐν τῷ βυζαντιακῷ οἰκογενειακῷ δικαίῳ «διάζευξις». Ὁ ὄρος, μὴ ἀπαντῶν ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ τοῦ Du Gange, εὑρεται παρὰ τῷ Χρονικῷ Πασχάλῳ (Bonn 604 καὶ 605: «εὐλυτώθη» καὶ «εὐλυτώσόν μου»). Τὸ ῥῆμα «εὐλυτώ ω» εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν λέγεται «γλυτώνω, ἐγλύτωσα κλπ.». Συναφῆ τοῦ «εὐλυτόω» εἶναι καὶ τὰ «λυτήριον, λύτρωσις κλπ.».

Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ βήματος ἀνῆλθεν ὁ ἄλλοτε συσπουδαστὴς ἡμῶν ἐν Μονάχῳ καὶ νῦν Ὑψηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ αὐτῷ Πανεπιστημίῳ παρὰ τῷ Καθηγητῇ Fr. Dölger αἰδес. Π. Ἰωάννου, ὁμιλήσας γαλλιστί «Ἐπὶ τῶν Μεταφυσικῶν προβλημάτων ἐν τῇ Βυζαντινῇ Φιλοσοφίᾳ». Ἡ ἀρίστη ὁμιλία τοῦ πατρὸς Ἰωάννου προεκάλεσε ζωηρὰς συζητήσεις μεταξὺ πολλῶν συνέδρων, ἦτοι τοῦ Μητροπ. Γενναδίου, τοῦ αἰδес. Π. Στεφάνου, τοῦ Β. Ἐξάρχου κ. ἄ. Οὕτω δ' ἔληξαν αἱ ἀνακοινώσεις τῆς πρώτης ἡμέρας.

Τὴν ἐπομένην, Τρίτην 14 Ἀπριλίου συνεχίσθησαν μετὰ τῆς αὐτῆς τάξεως καὶ ἐνώπιον πυκνοῦ ἀκροατηρίου αἱ ἀνακοινώσεις κατὰ τὴν προδιαγεγραμμένην τάξιν. Τὴν θέσιν τοῦ Προέδρου παρακληθεὶς κατέλαβεν ὁ ἐν Ῥώμῃ Καθηγητὴς καὶ Διευθυντὴς τῶν Ἀρχαίων τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης κ. G. Giannelli.

Ὁ κ. Giannelli ἀφοῦ ἠὐχαρίστησε διὰ τὴν τιμὴν τῆς εἰς αὐτὸν ἀναθέσεως τῆς Προεδρίας, ἐκάλεσε τὸν πρῶτον ὁμιλητὴν, ἦτοι τὸν συσπουδαστὴν καὶ φίλον κ. Georg Beck, Ὑφηγητὴν καὶ τοῦτον παρὰ τῷ Καθηγητῇ Fr. Dölger ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου διὰ τὴν Θεολογικὴν Βυζαντινὴν Λογοτεχνίαν. Ὁ κ. Beck ἀνεκοίνωσε τῷ Συνεδρίῳ ὅτι κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος, ὡς ἐλπίζει, πρόκειται νὰ δημοσιευθῇ ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ *Byzantinisches Handbuch* ὡς τόμ. III, 1 τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθὲν «Ἐγχειρίδιον τῆς Βυζαντινῆς Θεολογικῆς Γραμματείας», ὡς συμπλήρωμα καὶ συνέχεια τῆς ὑπὸ τοῦ A. Ehrhard ἐν τῇ Βυζαντινῇ Λογοτεχνίᾳ τοῦ K. Krumbacher δημοσιευθείσης «Θεολογίας» καὶ ἔδωκε περιγραφικὴν ἀνάλυσιν τῶν ὁρίων τῆς ὕλης, τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς βιβλιογραφίας τοῦ ἔργου, καταχειροκροτηθεὶς.

Ἐἶτα ἐπὶ τοῦ βήματος ἀνῆλθεν ὁ γεραρὸς ἐν Οὐτρέχτῃ τῆς Ὁλλανδίας Καθηγητὴς L. Gronijs, ὅστις ὁμιλήσας γαλλιστί, διεπραγματεύθη τὸ θέμα: «Αἰρέσεις Μανιχαϊκαί. Ἀνάλυσις τοῦ ἐν Νουμιδία Μανιχαϊσμοῦ κατὰ τὸν Δ' αἰ.». Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ ἀνεπτύχθησαν κατὰ διάφορον τρόπον κατὰ τε τὰς διαφόρους ἐποχὰς μέχρι καὶ τοῦ Ζ' αἰ. καὶ τοὺς διαφόρους τόπους. Ἐὰν θέλωμεν νὰ γνωρίσωμεν τὰ δόγματα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς αἰρέσεως ταύτης, ὀφείλομεν κεχωρισμένως νὰ σπουδάζωμεν τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ Μανιχαϊσμοῦ.

Κατόπιν ὁ Καθηγητὴς ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ *Instituto Pontificio Orientale* αἶδεο. Π. Στεφάνου ὁμίλησε γαλλιστί μὲ θέμα: «Ἡ ἀπόδειξις τῆς θρησκευτικότητος τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ». Ὁ μέγας ἀνθρωπιστὴς καὶ φιλόσοφος τοῦ ΙΑ' αἰ. δὲν διακρίνεται μόνον διὰ τὴν ὑπέροχον παιδείαν ἢ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ δρᾶσιν καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ κόσμου ἢ καὶ ὡς μοναχός, ἀλλὰ καὶ ὡς Θεολόγος ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως. Μετὰ τοῦ ἰδίου ἐνθουσιασμοῦ διηρμήνευσε τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Πρόκλον, ὅπως καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πολύμορφος αὕτη προσωπικότης ἐν τούτοις κατανοεῖται μόνον ἐν ὄψει τῆς θρησκευτικῆς τούτου τοποθετήσεως.

Ἡ ἐν συνεχείᾳ ἀνακοίνωσις τοῦ ἐν Βολωνίᾳ Καθηγητοῦ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου G. Forcielli «Περὶ διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τε τὸ Ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸ Αὐτοκρατορικὸν Δίκαιον ἐν Βυζαντίῳ» δὲν ἐγένετο, ἀπουσιάζοντος τοῦ ὁμιλητοῦ. Ὁμοίως καὶ τοῦ ἐν Βερολίῳ Καθηγητοῦ H. Hommel ἢ ἀνακοίνωσις «Ἐπὶ τῆς προϊστορίας τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς Παντοκράτορος» δὲν ἐλέχθη. Ἐπίσης τοῦ ἐν Grosrouve s/o

τῆς Γαλλίας κ. P. Kalinin ὑπὸ τὸν τίτλον «Τίνες εἶναι πράγματι αἱ πρὸς ἅς ἀπηρυθύνοντο ἐπὶ τὰ Ἐπιστολαὶ τῆς Ἀποκαλύψεως» δὲν ἐλέχθη.

Ἐκλείσει καὶ ἡ δευτέρα ἡμέρα τῶν θεολογικῶν ἀνακοινώσεων διὰ τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ Διευθυντοῦ τῆς ἐν Grottaferrata παρὰ τὴν Ρώμην Biblioth. Badia Greca κ. T. Minisci, ὅστις ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Περὶ τῶν λειτουργικῶν Τυπικῶν τῆς Βυζαντινῆς Ἰταλίας», Ἰταλιστί.

Τὴν τρίτην ἡμέραν τοῦ Συνεδρίου (Τετάρτην 15 Ἀπριλίου) αἱ τοῦ ἡμετέρου Τμήματος ἀνακοινώσεις ἐγένοντο ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐν Μονάχῳ ὑφηγητοῦ κ. Beck. Πρῶτος ὠμίλησεν ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἁγίου Ὁρους πανοσ. Ἡγούμενος τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου ἀρχ. Γαβριήλ «Περὶ τῆς Διοικήσεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀπὸ τῆς συστάσεώς του εἰς μοναστικὴν πολιτείαν μέχρι σήμερον». Ὁ πατὴρ Γαβριήλ, σεμνὸς καὶ ταπεινός, γνώστης δὲ πολλῶν πραγμάτων ἐξ ἰδίων μελετῶν καὶ ἀληθὴς μοναχός, ἐπεβλήθη εἰς τὸ Συνέδριον καὶ ἀπέσπασε τὴν ἐκτίμησιν πάντων, λόγῳ κυρίως τῆς σεμνοπρεποῦς καὶ ἐπιβλητικῆς ἐμφανίσεώς του, ἀλλὰ καὶ τῆς γλαφυραῆς καὶ ἀπὸ στήθους προσφωνήσεώς του ἐπὶ τῇ πανηγυρικῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου.

Ἡ ἐν συνεχείᾳ ἀνακοίνωσις τοῦ ἐν Παρισίοις V. Palachkovsky μετὰ θέμα «Οἱ ἅγιοι τοῦ ὀνόματος Ἀβδᾶ ἢ Ἀβδία ἢ Ἀβδιέζου, μάρτυρες ἐν Περσίᾳ» δὲν ἐγένετο, ἀπουσιάζοντος τοῦ ὁμιλητοῦ.

Ἀνῆλθε κατόπιν ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ φιλέλληνας ἐν Ρώμῃ Καθηγητὴς κ. C. Giannelli, ὅστις ἀνέπτυξεν Ἰταλιστί τὸ θέμα «Μία editio maior τῶν quaestiones et dubia τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ», ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ cod. Vat. gr. 1703 s. X. — Ἡ ἀκολουθοῦσα ἀνακοίνωσις τοῦ ἐν Γενεύῃ Καθηγητοῦ κ. A. Soloviev «Τὸ πρόβλημα τῶν Βογομίλων ἐν τῇ μεσαιωνικῇ Βοσνίᾳ» δὲν ἐλέχθη, ἀπουσιάζοντος τοῦ ὁμιλητοῦ.

Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ βήματος ἀνῆλθεν ὁ συνάδελφος κ. Γ. Κονιδάρης, ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει σημειώσεων ἀνέπτυξεν ἑλευθέρως ἑλληνιστί τὸ θέμα: «Πότε παρήκμασεν ἢ ἐξέλιπε καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἡ Νικόπολις καὶ ἀνεδείχθη ἡ Ναύπακτος ὡς Μητρόπολις». Ὁ κ. συνάδελφος διετύπωσε τὴν ἴδιαν ἐνδιαφερόουσαν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ἐρήμωσις τῆς Νικοπόλεως ὀφείλετο εἰς Βουλγαρικὰ ἐπιδρομὰς. Ἡ Βυζαντινὴ διοίκησις ἠναγκάσθη ἐκ τούτου νὰ μεταθέσῃ τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ κέντρα αὐτῆς εἰς φρούρια, ἅτινα οὕτω ἀπέβησαν πολισμοὶ. Τῇ πολιτικῇ ἠκολούθησεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις. Οὕτω ἡ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ θέματος ἔδρα, ἦτοι ἡ Ναύπακτος, κατέστη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ ἔδρα τοῦ Μητροπολίτου. Ἡ λόγῳ λοιπὸν τῶν Βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐγκατάλειψις τῆς πεδινῆς Νικοπόλεως ὑπῆρξεν ἡ ἀπαρχὴ τῆς παρακμῆς καὶ βαθμιαίας ταύτης καταστροφῆς, μέχρις οὗ κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα ἐνεφανίσθη ἡ Πιρέβζα.

Αἱ δύο ἐν συνεχείᾳ ἀνακοινώσεις τῶν κ.κ. A. de Ivanka, Καθηγητοῦ

τοῦ ἐν Graz πανεπιστημίου καὶ N. Ladomerszky ἐν Ρώμῃ καθηγητοῦ, δὲν ἐλέχθησαν, λόγῳ ἀπουσίας τούτων. Τὰ θέματα τῶν ἀνακοινώσεων τούτων ἦσαν: «Ἡ προϊστορία τῆς περὶ θεῶν ἐνεργειῶν διδασκαλίας» καὶ «Οἱ σπουδαιότεροι Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς οἱ περὶ Μαρίας γράψαντες. Προσπάθεια μελέτης τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῶν διαφορῶν συλλογῶν τῶν χρφφ».

Ἐν τέλει ἐπὶ τοῦ βήματος ἀνῆλθεν ὁ πρωτοδιάκονος τῶν Πατριαρχείων ἱερολογ. Χρυσ. Κωνσταντινίδης, ὅστις ὀμιλήσας γαλλιστί, ἀνέπτυξε μετὰ πειστικότητος τὸ θέμα: «Αἱ καταθέσεις λειψάνων ἐν τῇ τελετῇ ἐγκαινίων κατὰ τὸν βυζαντινὸν λειτουργικὸν ἑνθμόν καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ εὐχολογικὰ δεδομένα».

Τῇ Πέμπτῃ, 16 Ἀπριλίου, τὴν Προεδρίαν κληθεὶς κατέλαβε τιμῆς ἔνεκα ὁ γεραρὸς αἰδεσ. Salaville, ὁ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἀπὸ τινος διαβίων καὶ σοφώτατος ἐρευνητῆς τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν Θεολογικῆς Γραμματείας. Πρῶτος ἐκλήθη κατὰ σειρὰν ὁ ἐν Νικοσίᾳ τῆς Κύπρου γυμνασιάρχης κ. Κ. Σπυριδάκης, ὅστις ἀνέπτυξεν ἀγγλιστί τὸ θέμα: «Ἡ ἀνάπτυξις τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κύπρου τὸν 4ον αἰῶνα καὶ τὰ αἷτια τῆς ἀναπτύξεως ταύτης», ἐνδιατρίψας κυρίως εἰς τὴν κατὰ τὸν 4ον αἰ. ἀκμὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν Μορφῶν καὶ εἰς τὴν συνεπειὰ τῆς ἀκμῆς τῶν γραμμάτων τελειότεραν ταύτης ὀργάνωσιν εἰς ἣν ὠφείλετο καὶ ἡ μετὰ ταῦτα κατοχύρωσις τοῦ αὐτοκεφάλου ταύτης, ἣτις δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ μὲ μόνην τὴν αἰτιολογίαν τοῦ ἀποστολικοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλληνικῆς Μεγαλονήσου.

Εἶτα ὁ ἐν Μονάχῳ καθηγητῆς κ. J. Schmid ἀνέπτυξε τὸ θέμα γερμανιστί: «Ὁ Βυζαντινὸς ἐρμηνευτῆς τῆς Ἀποκαλύψεως Ἄνδρέας ὁ Καισαρείας». Ἡ ἐν συνεχείᾳ ἀνακοίνωσις τοῦ ἐν Ρώμῃ Καθηγητοῦ τοῦ Instituto Pontificio Orientale κ. J. Hausherr ὑπὸ τὸν τίτλον: «Οἱ σταθμοὶ τοῦ Ἑσυχασμοῦ», δὲν ἐγένετο ἀπουσιάζοντος τοῦ ὀμιλητοῦ.

Οὕτω κατὰ σειρὰν ἐκλήθη ὁ ἐν Παδούῃ Καθηγητῆς κ. G. Schirò, ὅστις ἀνέπτυξεν ἰταλιστί τὸ θέμα: «Ποῖον ἔτος ἤρξατο ἡ ἡσυχαστικὴ ἔρις;» Εἶτα ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ γνωστὸς Βολλανδιστῆς καὶ Καθηγητῆς ἐν Λουβαίν τοῦ Βελγίου αἰδεσ. F. Halkin, ὅστις ἀνέπτυξε τὸ ἀγιολογικὸν θέμα: «Ἀγιογραφικαὶ ἐνδείξεις Θεσσαλονίκης». Τὸ θέμα περιελάμβανε δύο ἀνεξάρτητα ζητήματα: 1. Περὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἀλεξάνδρου καὶ 2. Περὶ τῶν Βυζαντινῶν πανηγυρικῶν ὀμιλιῶν εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον.

Ἐν συνεχείᾳ κληθεὶς ἀνῆλθε τὸ βῆμα ὁ ὑποσημειούμενος, ἀναπτύξας τὸ θέμα: «Ποῖος ὁ συντάκτης τοῦ τετραμεροῦς Διαλόγου τοῦ ψευδο-Καισαρίου;» Θεωρῶ τὸ ἔργον νόθον, διότι α) ἡ ἀρχαία παράδοσις ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξίν τούτου, ἐξαίρει τοῦ Φωτίου, ὅστις μετ' ἀμφιβολίας ἐκφράζεται

περὶ τοῦ Καισαρίου, ἀδελφοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ὡς συντάκτου τοῦ ἔργου· καὶ β) διότι ὁ Γρηγόριος οὐδὲν ἀναφέρει περὶ συγγραμματος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἀνέλυσα τὸ περιεχόμενον περιληπτικῶς, ἐξῆρα τὰ ἐσωτερικὰ τεκμήρια, προσεπάθησα νὰ διακριβώσω τὰ χρονολογικὰ τοῦ ἔργου σημαίαι, νὰ ἐξεύρω τὰς περαιτέρω ἐνδείξεις, ἐξ ὧν διαφαίνεται ἡ μοναχικὴ τοῦ συντάκτου ιδιότης, συνέκρινα τὸ ἔργον μετὰ τῶν ὁμοίων ἐν μορφῇ διαλόγου ἔργων τοῦ 4ου μέχρι τοῦ 11ου αἰ., ἐξέθεσα τὰς λογοτεχνικὰς, φιλολογικὰς καὶ θεολογικὰς προϋποθέσεις, ὑφ' ἃς πλέκεται ἡ ὅλη ἀντιρρητικὴ καὶ κατηχητικὴ-προπαγανδιστικὴ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Διαλόγου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ὅλην σκέψιν καὶ φιλολογικὴν ἰκανότητα πρωτοτύπου διατυπώσεως δογματικῶν ἐνοιῶν, διὰ νὰ καταλήξω εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μόνος συντάκτης τοῦ ἔργου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ διαβόητος πατριάρχης Ἀντιοχείας Σεβῆρος (512/18).

Ἠκολούθει ἡ ἀνακοίνωσις τοῦ συναδέλφου κ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου. «Εἶναι δυνατὴ ἡ ἄρμονία τοῦ δημοκρατικοῦ καὶ μοναρχικοῦ πολιτεύματος τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἐνδεχομένη ἐνώσει των;» Ἀλλ' ἡ ἀνακοίνωσις δὲν ἐλέχθη, τοῦ κ. Ἀλιβιζάτου ἀπουσιάζοντος εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἐμποδισθέντος συνεπῶς νὰ συμμετάσχη τοῦ Συνεδρίου. - Λόγῳ ἀπουσίας καὶ τῶν ἀκολουθούντων ἐτέρων δύο ὁμιλητῶν, ἦτοι τοῦ Καθηγητοῦ J. Palanque, «Περὶ τοῦ ἀποστολικοῦ Βικαριάτου κατὰ τὸν 4ον καὶ 5ον αἰ.» καὶ τοῦ G. Thompson, «Περὶ τῶν ἀρχαίων μυστηρίων καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ», αἱ ἀνακρινώσεις αὐτῶν δὲν ἐλέχθησαν.

Τὴν Παρασκευὴν 17 Ἀπριλίου τὴν προεδρίαν τοῦ ἡμετέρου Τμήματος κληθεῖσα ἀνέλαβεν ἡ γνωστὴ Βυζαντινολόγος Καθηγήτρια ἐν τῷ Παν/μίῳ τοῦ Λονδίνου Miss J. Hussey, ἣτις ἠὺχαρίστησε δεόντως διὰ τὴν προσγενομένην τιμὴν καὶ ἐκάλεσε κατὰ σειρὰν τὸν πρῶτον ὁμιλητὴν Καθηγητὴν ἐν τῇ ἐν Ρώμῃ Ἀμερικανικῇ Ἀκαδημίᾳ κ. O. Strunk διὰ νὰ ὁμιλήσῃ ἐπὶ τοῦ θέματος: «Χειρόγραφά τινα Βυζαντινῆς Μουσικῆς τῆς ἐν Μεσσηνίᾳ Βιβλιοθήκης τοῦ ἁγ. Σαλβατόρου». — Αἱ ἐν συνεχείᾳ ἀνακρινώσεις, ἦτοι τοῦ Αἰδου ἐν Grottaferrata ἱερέως Ign. Pecoraro, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς βυζαντινῆς Μουσικῆς», τοῦ ἐπίσης ἐν Grottaferrata Καθηγητοῦ Salvo di Bartolomeo J., «Παρατηρήσεις εἰς τὴν μεταγραφὴν τῆς μεσαιωνικῆς βυζαντινῆς Μουσικῆς», καὶ τέλος τοῦ ἐν Βάλε Καθηγητοῦ J. Handschin, «Ἐλληνολατινικὰ παράλληλα ἐν τῇ μεσαιωνικῇ Μουσικῇ», δὲν ἐλέχθησαν, λόγῳ ἀπουσίας τῶν ὁμιλητῶν.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ λόγος ἐδόθη εἰς τὸν ἡμέτερον ἐνθουσιώδη Μουσικοδιδάσκαλον κ. Σ. Καρᾶν, ὅστις ἐπὶ μίαν καὶ πλέον ὥραν ὁμίλησε μετὰ θερμῆς καὶ πλήρους κατοχῆς τοῦ θέματός του «Ἡ ἀληθὴς ἐρημνεῖα καὶ μεταγραφὴ τῶν βυζαντινῶν μουσικῶν χρωμ.», ἐπιδείξας ἐν εἴδει μεγάλου παραπετασμάτων ἐκ χάριτος ἀντίγραφα κωδίκων τοῦ IB' αἰ. κυρίως καὶ μετὰ

ταῦτα, περιεχόντων ἐκκλησιαστικούς ὕμνους, διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν συνέχειαν, ὡς πιστεύει, τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς σημερινῆς ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς. Ἐν τέλει δὲ δι' ἠχογραφικῶν πλακῶν ἐξήτησε ν' ἀποδείξῃ τὸν γνήσιον τρόπον τῆς βυζαντινῆς ψαλμοψαρδίας. Ἄλλ' ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Καρᾶ προεκάλεσε δραστηρίαν ἀντίδρασιν τόσον τοῦ ἡμετέρου πρωτοδιακόνου Χρυσ. Κωνσταντινίδου, ὅσον καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Κοπενχάγης διὰ τὴν βυζαντινὴν Μουσικὴν κ. C. Hoeg, ὅστις ἐχαρκτήρισε τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τοῦ κ. Καρᾶ, ὡς «φοβεράν ἀνθαιρεσίαν». Μετὰ μακρὰν διαλογικὴν συζήτησιν, ὁ λόγος ἐδόθη ἐν τέλει εἰς τὸν ἀνωτέρω Καθηγητὴν κ. Hoeg, ὅστις ἀνέπτυξε γαλλιστὶ μετὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων τὸ θέμα: «Αἱ βυζαντιναὶ ἀπαρχαὶ τῆς παλαιοσλαωνικῆς Μουσικῆς» ἐπὶ τῇ βάσει Ἑλληνο-σλαωνικῶν κωδίκων καὶ διὰ τῆς προβολῆς εἰκόνων ἐνίων κωδίκων. Ὁ κ. Hoeg κατεχειροκροτήθη, οὕτω δ' ἔληξε διὰ τῆς ὁμιλίας του ταύτης καὶ ὅλος ὁ κύκλος τῶν ἀνακοινώσεων τοῦ Θεολογικοῦ Τμήματος.

Ὁμολογουμένως αἱ συζητήσεις διεξήχθησαν ἐν πνεύματι ἀνωτέρας ἐπιστημονικῆς σφαίρας, μετὰ τάξεως καὶ κοσμιότητος, ἐν μέσῳ ἀληθῶς φιλικωτάτων συναισθημάτων καὶ ἀμειώτου ἐνδιαφέροντος παντὸς τοῦ ἀκροατηρίου. Ἡ ὑπὸ τῶν ξένων δὲ ἀποκομισθεῖσα ἐντύπωσις καὶ ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Θεολογικοῦ Τμήματος εἶναι ὅτι ἡ Ὀργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ ἔχει τὴν τιμὴν νὰ αἰσθάνεται ἑαυτὴν ἀπολύτως ἱκανοποιηθεῖσαν ἐκ τῆς ὑποδειγματικῆς διεξαγωγῆς τῶν συζητήσεων ἐν ἐκάστῳ Τμήματι καὶ δὴ καὶ τῷ Θεολογικῷ.

Ἄλλ' ὑπὲρ τὴν Γνώσιν καὶ τὸ διαφέρον πάντων διὰ τὰ ἀνακοινούμενα θέματα, σπουδαιότατα διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν Βυζαντινῶν καθόλου Σπουδῶν, οἱ ξένοι μας ἠσθάνθησαν ἀσφαλῶς τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν ἐγγὺς αὐτῶν ἱσταμένην, θερμὴν καὶ φιλικήν, ἀπροσποίητον, εἰλικρινῆ, «φιλόξενον» καὶ οἰκείαν. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Ἑλλάς ἐναπέθεσαν εἰς τὰς καρδίας τῶν σοφῶν Βυζαντινολόγων τῆς Οἰκουμένης ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδα τῆς ἀγάπης των.

Λ Ε Η Σ Ι Σ

πρὸς τὴν ΑΘΗΝΑΝ, ὅπως εὐμενῶς ὑποδέξῃται τοὺς εἰς Ἀθήνας ἀφικνουμένους σοφοὺς
ξείνους μέλη τοῦ Θ' διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, τοῦ συγκληθέντος
ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Κέκλυθι ἡμέων λισσομένων, πολιοῦχε Ἀθήνη·
Ξείνισσον ξείνους, οἳ τηλόθεν ἐνθάδε ἴξον
σῶν ἐπὶ βωμῶν δρέξοντές τοι πρόφρονες ἰρά·
οὐ γὰρ δυσμενέες καὶ αἰδρίες οὔτοι ἔασιν,
5 ἀλλὰ μάλ' εὐμενέται τοι ἴκοντο τεὸν πτολίεθρον,
οὓς δέδασας σοφίην, χαρίεντά τε καὶ κλυτὰ ἔργα.
Δὸς δέ σφιν τιμὴν, παράθες δ' ἔτι δαῖτα θάλειαν,
χάρματα τ' ἀγλαΐας τε πόρε πτόλει, ὥς ἐπέοικε.
Αἰητοῦς καὶ Διὸς νιδὸν ἄνωχθι ἐτώσια βάλλειν,
10 μὴ ξείνων τρώσῃ τέρενα χροά ἀργυρότοξος,
ΧΑΙΡΕΤΕ ἄνδρες ἀγαοὶ εἰς οἶκον βῆτε Ἀθήνης.
Δὴν ἀπεοῦσα Θεὸς χθές ἀπ' αἰγλήεντος Ὀλύμπου
ἤλυθεν ὑμέας δεξομένη ξείνους αἰδοίους
ἔξ οὔ δὴ τὰ πρῶτα κατήριπε νηὸς ἐκείνης,
15 οὐκ ἐθέλεσκεν ιδέσθαι ἐὴν πόλιν· ἤχθετο γὰρ κῆρ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 27 Ἀπριλίου 1953

Ε. Γ. Κаланτζῆς